

წელიწადი
პირველი

18აპრილი.
1877 წ.

საზოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

გაბოლის ხუთშაბათობით

ხელის მოწერა: ტფილისს, ჟივერიის რეაქციის, მოაქმინდის ქუჩისუკ, შოკეის სასტუმრის წყმოდ. № 3
ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიის ბაბლიეთუკაში.

ჟივერიის ფასი 1877 წელს. ათის თვისა, გაგსავსებით და გაუტყვევებლად. . . 6 მან. — თითო სრული . . . . . — 15 კან.	თუ საჭიროება მოითხოვს, რეაქცია გაასწორებს და შე- მოკლებს დასაბუთებელ გამოცხადებულ ქუბილეს. განცხადება მიიღება ქუბილეს და რუსულს ენისუკ.
--	---

სადმიმავალი: I. რუსუბლიკელი საფრანგეთი და გერ-
მანია. — II. საქართველოს მტრისუკ. — III. ამის
ამუბი. — IV. საზოლიტიკო მიმოსილვა. — V. თელავის სა-
სულიერო სასწავლებელი და მისი ოლქის სამღვდელთ
ერთობა თელავში 1875—1877 წ. . . . . — მტყვე-
რის წერილები სავსეთსუკ.

სწინა. გუფრთელთა რუსუბლიკელთა აწრით საფრანგე-
თის ვინ-ვინაზის და განსუსზღვერელი ჩაგვრს იქიდგან წარს
მოსდგა, რომ მისი ბუდა მის სელშეიკრ იყო; და ვის
სელშეიკრ იყო—მთის სატყველობას საღსის დასაგვრს
უეჭველად მოსდევდა. მასმადამე თრანკუთის განსუბლიკე-
ბას იმ ვგვრა უნდა იეოს, რომ საზოლიტიკო მადღ, საქმეთ-
განსინება და მიმდინარება თვით სასოგადლევის უმტყვე-
ლელობას, ე. ი. საღსის სელთ იეოსო. ამ ვგვრა განწყო-
ბილევს არის მსოლოდ რუსუბლიკეთი, მომასოლოდ საფრან-
გეთის სასოგადლევისა უმბრატკებს უმწერაო სმიდარდეს,
გვანიშვილობას და სსეა ამ ვგვარ ვარგანს ვითარებას;
რუსუბლიკეთი ვი ვილოდ და ზტავი კეთუთინის მსო-
ლოდ ჭკუეს, ცოდნის, სსეობას, მსნეობას და გულ-
წრთელს მამულს მოეგვრებასო. ამ ვგვრა მიმდინ-
თულვას და განწყობილვას მომარსეთლეთის სიკვიდი-
ლია. საღდა ის სეტარი დრო, როღესუკ მათი თეუბი
გარეკანი ბრწინებლვას არამტ თუ მარტო საკუთარს
საღსს უეჭველ თავს; არამტ მისი სსეუბი მიოელს
კვრომას სწავლებოდ? ან რუსუბლიკეთს ეურებაში რო-
გორ არ უნდა აქელვრას გული ვარლო X-ს ლუიფი-
ლიზისა და ნაოლოდ III-ს შთამომავლობას და მათის
წეობილობით გამოკვეთულ ზირთ?

მსურველთ შეუძლიანთ მოითხოვონ იმპერი-
პირველის შარიამობ სთავიდეშ პირველს მონაქილს
იანვრამდე. ფასი ამ ხუთის თვისა სამი მანეთი.

**რესპუბლიკელი საზრანბამი და
ზარანბანი**

საკვირეული შედმოქმედება იცის საფრანგეთის სსეა
ქვეუბსუკედ. 1789 წ. აქეთ, როღესუკ საფრანგეთის ეუბ-
ლა კვრომის სახელშეიკეთა უწინარეს აღმართა თა-
ვისსუღვამის დროს, საფრანგეთის სსეურთას საღარსა-
ვით ვასმოდა მიოელ კვრანსი და სსეა ქველევდა ბანი
და სსეა იქ. სსეა იყო წარსულში და ამ აჟამდად თითქმის
ასე არის. რად იყო ასე—მისი გამოკველვას უსდა კვრ შე-
ეუღვებით. ჩვენ ამ მოგახსენებთ მსოლოდ მას, რომ
აწინდელს საფრანგეთის მომარბასუკ არამტ თუ მარტო
თვით საფრანგეთისათვის აქეს მსწენებლობა, არამტ მისი
ავი თუ ვარტი სსეა სახელშეიკეთს ბედსუკ ერის. მართ-
ლად და დავკვირდეთ აწინდელს საფრანგეთის მომარბას
დღა-აწრს.

ამ აჟამდად საფრანგეთში ორი მადღ, ორი მიმართ-
ლვას ებრძვის ერთი ერთმანეთს—რუსუბლიკე და მო-

აი, მოკლეს სიტყვით, რაში მდგომარეობს საფრან-
გეთის დასთა დღა-არამოდ. მისი მსწენებლობა თვით საფ-
რანგეთისათვის ცხადია და ღანჯარეკი საჭირო არ არის,
ასღა გნახთ როგორ უნდა მოუხდეს ეს მომარბა სა-
ფრანგეთის სსეას იმისუსსლო ეს მომარბელოდ სასელმეოფთოს
გერმანიას... გერმანიის მავალითი მით უფრო გვეზრსე-

ბა რომ იგი, როგორც მოგესჩვენებათ, გადატყუებულია საფრანგეთსად, და ამ მტრობის დედა-მისეხიც გამოგინდება ამ მოკლე წერილში.

გერმანიის თუიჯ კონსტიტუცია სუფიეს, მცრამი გია იმ კონსტიტუციას, რომელიც მხოლოდ სახლის თვალის ასახვევად არის დადგენილი და არა მისის ნამდვილის ბედნიერებისათვის. რომ გერმანიის კონსტიტუცია მართლაც ამ გვარია, ეს უივერისი“ მკითხველმა კარგათ იცის. გერმანიაში მმართველთა და სახლის შორის იმ კარგივე განსუთქვლვა სუივეს, რომლის მოსპობისათვის იტყვის რესპუბლიკის არსებითი მიდრეკილება. თუიჯც ცნობილი რესპუბლიკა გერმანიის სახლის ცხოვრებას შინ და შინ მითანსად ვერ შესვლის, მცრამი სახლს ამ ცვლილების მიღავრს ფარ-სმელს აძლევს სელოში, ე. ი. სპოლიტიკო ძალას. გერმანიაში, როგორც მოგესჩვენებათ, აჩსებობს სოციალ-დემოკრატების დანი, რომლის გულითადი სურვილი ამ სპოლიტიკო ძალის მოპოვებას გარდა ამის ჩაგრული მდგომარეობა, ამბობენ რესპუბლიკელი, გერმანიაში თუ საფრანგეთში ერთი და იგივეაო. მასხადამე მათა ერთ ადგილს წამსტკება და წინ წადგობა მკორე ადგილიანც იმედს უდგობებს სახლს და გულს უგუიებს. გარდა ამის მკვლათი დიდი წამსადესებელი რამ არსო.

აი ამ შირთი არის საფრანგეთის რესპუბლიკა სსიში იმ გერს სესელოწითისათვის, როგორც გერმანია. მართლაც და წმომადგენეთ, რომ იმისთანა მიღავრ სესელოწითში, როგორც საფრანგეთის, სამუდამოდ მკვიდრდება რესპუბლიკა, რომლის დედა-ზონი ზემოთ მოვისხენიეთ. რც ელდა უნდა ენეს და რა სეკდა უნდა აქმლას მის მეზობელს სესელოწითის ამისგან? მკორეს მსროთ, რც გრმანიაში უნდა იიუთქის ამ სასელოწითის ქვეშეცდომთა გულში? დაჩაგრული, იღაჟ-გაწეოტილი გერმანიალი იტყვის: მართლდა ვიტანეუბა, მცრამი თვის არ მოვისონი, რადგანაც მიღავრა და გულწრფელი მეგობარნი მეავს, რომელიც ყოველივის წამომკარწლება. ამის მოჭყეებას სულის აღმატებულება და გულის სიციოველი.

მასხადამე საფრანგეთში რესპუბლიკის დამკვიდრება გერმანიისათვის სსსურველი არ უნდა იყოს. გერმანიის უფრებს საფრანგეთს როგორც რეოლოგიის ბუდეს, საიდამცე მის ფიჭრთ, იბადება ყოველი ბორბტება და ყოველგვარი შუოთის ჩამოტეუი თესლი. მისის მტრო-

ბაში ყოველივის დიდ-მალი ალაგი კვირს მასცე, რომ გერმანიის შურდა საფრანგეთის გავლენს და ღონიერობს მსელი საოქმელი ვის ამ ორთა მისეხითა შორის რამელ მს უფრო მლიერ იმეჟმელა გერმანიისეც. რც უნდ იყოს ეს ორივე მიზეხსნი მანინ ღვიძილი მძანი არანი.

1870 წ გერმანიამ საქვეყნოდ გამოაცხადა, რომ მე მხოლოდ ნაზლოლიის ვაგრო მჭინსო და მხოლოდ იმის გეოპობა, და თვით საფრანგეთს და მის სახლს კარ შეეკისებოა. მცრამი რედესაც 4 სეგტემერს საფრანგეთში ნაზლოლინი ტანტრად ჩამოაბნას და რესპუბლიკა დაადგოს, გერმანიამ არამც თუ თოფ-იარაღი არ დაწყო, არამედ უკადრისა იკადრ და თვის სიტყვის გადუღვა. მასინ არც ერთმა სასელოწითომ სელიც არ განმინია, რომ გერმანია შეუენებინა. გერმანიის დიდი მიღავლებული იყო რომ ეს ასე მოხდა . . . . .

გერმანიის უთოდასე ფიჭობას:—ოსმალეთში რც უნდა მოხდეს სმას არ ამოვიდებო, ოღონდ ვი საფრანგეთის აღსრებაში ვი დაბრეოლებს სუ მომცემო. იქნება გერმანიამ იმ სწრისა, რომ საფრანგეთის გაჭარყლებას უფრო ნაკლები დაბრეოლება მიიქლას, ვიდრე ოსმალეთისას. . . . .

საქართველოს მატრანე

ყვარლიდამ ჩამოსულმა გლეხმა დიდი ჭიბა ვიანიშო იქურდის ზოლიგის ზრისტავის. ყვეარულია, ქსოქვა გლეხმა, რომ მოგესჩვენებთი განანაგებული იყო ქურდობისა და ცრენდის წამიადელებისაგან, რც ეს დადლოცვილი სახლი ზრისტავი მოკვივიდა, ყოველივე აგასაკობს მოისში. ზრისტავმა თუ სადმე ბორკილ შეყრილი ცხენი დინასხო, იმის ზატრანს დაიბარეს და დასტუქსასხო. ბორკილი რად შეგვირას? სუ თუ ქურდობისა გეშინიანო, ეურებთა ზრისტავი: მამ რისთვის გარ აქათ, თუ ცხენსაც ვერ შეგნასხო. გამოუყურე ბორკილით, აბა გნახოთ ვინ გაიადგეს და მოიზარესხო“ მართლაც, დაუმტა გლეხმა, ჩვენს სოფელშია ქურდობის და აგვაცობის სმა მიწსწედაო მას აქედ,

რაც ის ღვთისაგან დაღვრილი კაცი ჩვენში ზრისტა- ვად მოვიდა⁴.

ესევე გავიგონეთ ჩვენ იქაურ თაგანდის შეიღისა განაღვ მღვთის ხალხის გულ-შემბრტყევიანი კაცი არ გა- შიანინდა!

ქალაქში ამავე ჩამოვიდა, რომ კასეთში ამ მოკ- ლე ხანში სხმი ოსმალთა სვლადითი ტანისამოთი კასეთ- ში ყოფილან. სანდ სოფელში მისულან, მოუტყუებიათ, რომ რუსის ჯარები მოდიოდა და ჩვენ წინ გამოგზავნე- ნებოა სურსათის და სადგომების მოაზმზადებლად. ერთი მთვანი თურქე რუსულს ღაზრავდა. ამ მო- ტყუებით უკლავით სოფელ-სოფელ და ბოლოს მიუბ- ლედ გადასულან და სვლელოში მისულან მხოლოდ მაშინ შეუტყუებიათ, ვინცა ყოფილან ეს გვაუბრტყებო.

ივერიის კარბესონდენციები.

მინბრალიის სასულიერო სასწავლებელი —

შროულს მინგრელიის სამღვდლოებას აქვს ერთი ოთხ კლასიანი სასულიერო სასწავლებელი, რომელიც ეხლან არსებობს დაბა მარტვილში. ეს სასწავლებელი არის საუნჯე განათლებისა, არამედ თუ მარტო მინგრელიის სამღვდლოებისათვის, არამედ სკოლისათვისაც, განსაკუთრებით სენაის მხრისში, სდაცა, გარდა სკოლე- სო შკოლებისა, არ არსებობს არც ერთი სასწავლებე- ლი, რომელშიცა შექმლით მიღება დასწყისი განათ- ლებისა თავდასწავლის შეიღებეს. ღარიბ თავდასწ- ნაურების შეიღები მხოლოდ ამ სასწავლებელში ქმე- ულობენ ზირველს და უკანასკნელს იმედს თავის გან- თლების მიღებისს. აქიდან ცნადით სხანს, რომ ყოვე- ლი ნამდვილი შეიღი მინგრელიის როგორც სასუ- ლიერო, ავრთოვე სეროა წოდებისსაც, რომელსაც ვი წყამს განათლებას, როგორც ზირველი ზირობა სს- სოვაცა ცხოვრების განკარგებისა, უნდა ცდილა- დეს სიტყვით თუ საქმით, ამ სასწავლებლის წარმა- ტებასაც. მცირამ, საუბედურით ჩვენდა, მღიერ ნე- ლებ ვსედავთ ასეთი ზირებს მინგრელიისში. ავერ ხუ- თი ველაწინა გადის, რაც მინგრელიის სასულიერო სასწავლებელში უმსგავსოდ და უხეიროდ მიდის ყო- ველავე საქმე თვით ზედამხედველის წყალობით, მც- რამ ამ უკანასკნელს დრომდის არა თქმულან რა ამ- ლეა. —

მინგრელიის სასულიერო სასწავლებელი ეხლან არის უკადურებს მდგომარეობაში: ის არის დატყუ- ლ და დაუძლეურებელ სულით და სორცით, მოკლებულ იმ ზეიბათის მადლს, რომელიც მუდამ ადვიბებს და აცხოველებს ხსლავსადობას. სწავლან მიდის უსულით და ამცუბით; მასთან ზეიბითი მხარეც მგებრდების თან-და-თან ფუჭდება. იმეითად იბოგით ამ სასწავ- ლებელში მგებრდს, რომელსაც შექმლიან კანონიერად შედგინან ორ-სამ ფრანსის ქართულს ან რუსულს ენა- სულად. ართიმეტრაცულად ნურასფერს მკითხავთ. სანდ სა- სულიერო სასწავლებელი და სანდ ართიმეტრაცა: ესენი ერთმანეთში არ მოიხვედებიან. ამ სასწავლებელში ართიმეტრაციდან იმდენი იცინან, რამდენიც საჭიროა ნოეს კიდაინის დასსომად, თუ რამდენი წგროს ქმო- ნის მის სიგე, სიგანე და სიმადლე. როგორც ზედავთ მკითხველმა, ამ უზირატეს საცნებში მოსწავლეები მღიერ სუსტით არან. თუ ამ უმთავრესს საცნებს ასე უხეიროთ სასწავლან, სხვას საცნებსაც რადან უნდა ვსიტყვათ. —

რა არის მიზეზი ამ ნორად საქმის მიდინარე- ბის მინგრელიის სასულიერო სასწავლებელში? ამის მიზეზი არ არის არც სამღვდლოება, რომელიც საე- მლიად აძლევის ნოეთურს ღანეს, და არც ადვილის მღებარება, სდაც ეხლან არსებობს ეს სასწავლებელი. ამის მიზეზი არის ზედამხედველი სასწავლებლის და მის თან-შემწეი მსწავლებელი, ეხლან მოკლეით მო- გითორბით მის ვითარებას, რომლისგანაოც არ სეი- რობს ეს სასწავლებელი. უმთავრესი სავანა მთის ცხოვრების არის სმ და ჭამა, მხიარულება და სხვას და სხვას საქმეში დროს გაცარება.

განათლებულმა ზედამხედველმა ზარმცობაში ეველან გადაჭარბან. მის ყოველ დღეს აქვს რამოდე- ნიმე გავეითილები, მცგრამ გვირეში ორ-სამ ჯერ მე- ტით არ შეიღის კლასში, და მისი გავეითილი მეთ- სედს ან, დიდი რამ ვსიტყვა, ნსუვანსასის გრძელ- დება, რადგან. სათუთი ბუნება ზედამხედველის გრძელ შრომას ვერ იტანს, თუქმლან კარგით შეუ- ლის მის სამი-ოთხი დღე გაატაროს, თითქმის ფეხ- შიშეღლან ნადირობაში მთსულად და ზდიას მხანურ ცხოვრებებს. წრეულს კვსამეიბეიც ცნრ-ათის სათსულად იწეობდა, რადგან ზედამხედველი. თერთმეტ სათსომ-

დის არ გაიღვიძებდა. ამისთანა გუელ-მოადგილების და შრომის წარმომადგენელმა წყდამსუდგელმა ამის წინეთ სთხოვა სამდგველობას, რომ ჩემი ჯამბაგირი არ მყოფინს და მოამბატოთ. ვინ იხოჯობას ვამბავ რის მოამბატებს? ნუ თუ ბნძმა ჭკონის მას მინგრეულიის სამდგველობა, როგორც..... გარდა ამის აკურს ხუთა წელიწადი გადას, რაც წყდამსუდგელი არ ამდგვეს სამდგველობას ანგარიშებს, თუ რამდენი ფული შამოდის ერის ჯგინის შვილებიანგან, რამდენი რასეად ისარჯებს და რამდენი რჩება. ერის ჯგინის შვილებს ასდგევიბებ ყოველ წლობით თორმეტ-თორმეტი მანეთის ამსაც ერთობადა ზირკელ შესვლასყად. რაცხვია ერის ჯგინის შვილებიან ყოველ წლივ ასწეად მეტია. ნუ თუ სსწავლებულს, ამდგენის განსაკუთრებითი დონის მქონეს, არ უნდა ჭქონდეს სწავლასში სსხმარა ნიუთობი მინდა. არა ერთ გზით უთქვამს უფალს წყდამსუდგელს, რომე აწი არ მივიღებ სსწავლებულში მინგრეულიის ერის ჯგინის შვილებსთა. რა მიხეხისხვთვის არ უნდა მიიღოს ერის ჯგინის შვილები? ან რა უფლებით ამბობს ამის წყდამსუდგელი, რომელსაც ამის უფლება ეკუთვნის სამდგველობას, და არა მას.

ამ უწესობისა განაო წასრულს იცინისში მიამგელის წლისა, მოხდა უკმაყოფილება წყდამსუდგელის და სამდგველობის წარმომადგენის წვერთა შორას. განაოლებულმა წყდამსუდგელმა დადი შეურაცხყოფა მიაციერა მითელს მინგრეულიის სამდგველობას უმერთებულთა სიტყვებით და მათს წვერთა გი საქმიანგან, მის გარემოებას სამდგველობის წვერთაგან მოხსენდა მისს ყოველად უსამდგველობის ამერეთის ეხისკომასს, და ამედას ამ მოკლეს დროშიად მოხდა განმამაება ამ საქმისას უწმინდასის საქართველო-იმერეთის სინაოდის კანტარტის განკარგულებით. ვისურვებთ მსოლთად, რომ ეს განმამაება მოხდეს რიგიანად, და მამინ ვინახვით რა ბოლას მოკლას ჭკომარტების მოლაღატე ჯგინი. ჩვენდა სსწუგეზით, მინგრეულიის სამდგველობას აქვს იმდენი დონე, რომ ერთი რიგინი წყდამსუდგელი იშოვას, მის წონას ოქროთაგ რომ განტეს, მინდა.

მიგრელიშვილი.

მ. შ. რ. 7 ივლისი. გეჭვობა რომ რომელსამე ხვდეს მოხმხდვრე მასრას (გარდა. . . . . ახსსე-

თის) მოხდვადეს იმდენი წონა, რამდენინ გურასს მოკუიდას ყოველ მხრავ.

ამ წონის განსკებად სწავრობა მოკლეთ განვიხილოთ მისი ცხოვრების ვითარება.

გურამში უკანასკნელი სტატისტიკურის ცნობით სსხლობენ 59,432 სულნი. ამ რიცხვისს მიუელს ნსხვევარს შეად გესს . . . . . თავდა-ახსნურობას; მრთელ ბოლამ ნაწილი სხვს და სხვს მასრასში არის გასული მოხმხსსურეთ; ქუთაისის ცხენოსანი სხის გუნდა, რომელშიდაც 700 მსედაროს, თითქმის მთლითა გურულუბიდაგანს შემდგარა .. ასე რომ ესენი გამოკავდითო წყემა მოკუნანადის რიცხვიამდ დაჯერჩებას. 20—22 სათსი ცვლებობის მოხსსლეობა, რომლის ნსხვევარსყად მეტს ნაწილს შეადგენს მდევრობითი სქესი, მასსსდაძე მუშაობის გელსყად 10—12 სათსი მუშავი თუ გამოვას, ანაც კარგია. აქ უნდა მოგასსენოთ რომ გურულუბი მინგდა-მინგ გულს მოდგინე მუშავით ვერ არანს ცნობილია. ამისა და მუშავსყად ცკუილან მსგამლებს უმძრავლებობის შედეგი ის იყო და არის რომ ჭირინსსული კარგ მოხვლიანს წელიწადშიდაც მიაცილდა წყოფინის დაჯვალობრავ მცხოვრებულს. განსსყადანთ თითქმის არა გამოაქვით რა, ასე განსსჯით ოსურგეთის სხვასწრო მოკლანსყად, სსდაც ორითავ კოთხლას თუ იშოვი ჭადის და ჰურის ფეხელს და სხვას ამ გვარებს, თორემ ბოთმინი რომ დაგჭირადეს ჩიტის რძის ფასთაგ ვერ იშოვი. კოთხლათი გამოვიდგველ გურულს რომ ამის მიხეჯი ჭკოთხო მოკოგებს: „ერთი ბანბანი ფეხლი მქონდათ თუ არა, ანდალით ვიქნებოდა ქსლქში განსყადანთ წამოვილა.“

ამ რავ მდგომარეობაში იყო გურამ აწმეთ რუს-ოსმალას ომმინ.

დადგა ეს ომი თავის ჭქქ-ქუსლით და მოსოხოვს გურამს სხვერული ჯგინით და ნიუთიერებით; როგორც მოხმხსლვრე მასრას და ერთის ქეომართინის მოამხრეს. ომის დაწყებისასიანსვე გურულუბიდან შესსდა ოთხი „დრუქინა.“ თითოში 800 ჯგინა გონდა ამისს ქუთაისის ცხენოსანი სხის ცუნდას ასი ჯგინი მოკუმტეს გურულუბიდან. ამითში თავდა-ახსნურნი 400—500 ჯგინსყად მეტი არ იქნება. ამ რავრ ვიძისთაგ მცნეთ მუშავობთა რიცხვი კიდევ შემცირდა და ვსნები სსხსვეროდ სრულად შეუკუშავებულნი დაჩინეს, სსხსვეროდ მოკლას მოკვლანთ და ერ-

თომ დიდი ზიანი მიეცათ, აი რთვარა: ყველას, გინც
 თქმის არის, სახლში დედ-მამის გარდა ნათესავნიც
 ჭეჭეს. მოკლულ იქნება თუ არა რომელიმე „დროუნი-
 ნელიანისა“, ესენი მიეშურებიან იმ წამსვე თავის მოკ-
 ლულ ნათესავთს, დიდის გვიგავლასით და ხარჯით
 მოასვენებენ სახლში, სადაც მიწველებული სუთითავე
 დღე ჰქადაგეს, მერმე ნიშნავენ „სახლსთა ტირილის“
 დღეს, რომელიც იმ დროსვე დამარხვის დღეც არის.
 (თუძე ამ სუთითავე დღის განმავლობაში დაცვნიან,
 მაგრამ ეს ნათესავთა შორის მოხდება ხოლმე)... ამ ტი-
 რულსევე სწავლი გლეხი თითქმის ვაღდებულანს რაც
 შეიძლება მეტი ხალხი მოაწვიოს, მიწვევლებულს და-
 საფლავების შემდეგ ჩვეულებრივ სადილი გაუმართოს,
 რომელიც 30—40 მანეთსევე ნაკლებად არის დროს
 არ დამჯდარა. რაც უნდა ღარიბი იყოს გლეხი, არ
 შეიძლება რომ ამ გვარ სადილის გაკეთებასევე უარს
 ჰქონდეს: სულ რომ ზურანგი ვაჭედიდეს, მისს ამომდებ-
 ბულ სადილს მანც ვაჭედიდეს. აქ უნდა გვხვდეს, რომ
 გლეხს თუძეც რომ ჰქონდეს ამ გვარ სადილის გაკ-
 ეთობლობა, უარს მანც ვერ იტყვის, ისრე გამჯდარანს
 მათ ძვალს და რბილში ეს მარე ჩვეულება. ამ სადი-
 ლის გარდა ჭირისუფალი ვეკლესიაში საკურთხის ტეზა-
 ნის, ღვთის და დავითის გუჭის ტახტობადაც. ეს
 საკურთხის მინეთსევე ითვად არას დროს არ დაჯდება,
 უფროა ძვირად ვა ყოფილიყოს. საკურთხის გარდა იგი
 სულ-საღვ აკეთებინებს ადამს, რომელიც „სახლსთა
 ტირილის“ დღეს გლეხის სადილსევე ითვად არ
 ჯდება...

ამ გვარად მშობლები იღუპებიან ერთობ დიდის
 ხარჯით და ნათესავნი გლოვიან გამო უშუქვრობით.

„დროუნიელთა“ სიკვდილი სშირია და რადანც
 ივინი თითო ორთალით ვა არა, არამედ ორთით და
 ორმთავრით ისთავებიან მტრის ტყევიებისგან, ამა-
 ტომაც სუთით აღწერილი ჩვეულებებისგან ხარჯან
 სშირია, სშირით მოხდება ხოლმე რომ ერთს თქმის
 სულ თან-მესთაფლენი ჰქადაგებინან, ამიტომაც სასავთ
 რომ მთელი სთაფლი ერთს და იმავე დროს ჰგლოავს,
 ჰსტირის, საშინლად ჰხარჯავს და თან არათყრს
 აკეთებს კარგ სახს...

ამ უბედურ მდგომარეობას ბუჩების რისხვაც
 მოაქმტაც: საგრძობად გვაჯდამ ერთიანად გახსმო,

ისთავე შეუქმუნვრობის გამო წამსდრო ფხები, გზის
 ნაწარი მოკვდა, ზირუტევი თურქულის გამო ისთ-
 ცევიან; თვით მისთავრებულთა შორის განსდა სხვა და
 სხვა სხნეულებ; მთ შორის წითელა, ცივი-ცხელებ;
 ეს მუდმივი სტუტები გურიისა, და მურვლას ვაი ძალ
 ხარეს ჰქრეფენ გურულებისგან. მარტო ბასილეთის
 სასოვადობებს გარდასადგვიანეს ორმთავი სული... მაგ-
 რამ განთხიერთი მმართველობას წარმომადგენელი, უფ-
 მასრის უფროსი, მასთანვე ვითომ სთავრების შემნ-
 სეული სწავლის მიმდგარი ავტობობრივი აქიმა სრუ-
 ლადანც უფრადღებს არ ამღევენ. სუთი წამთაფლი
 მოხარევიანს მოქმედებს... ამბობენ რომ რთვანც
 ავთომყოფობა გავლდის; მიწვევლებულს და მარხვენ
 და ჭურთ სთაფლებში გაწმინდება, უფ. აქიმა მამის
 წარმანდება სთაფლებში; და უხვ-სთუტევაობით აღწერს
 ავთომყოფობანი სადილს და რამ სუთით წარმოსადგენ
 და მან რა ზომები შეიძლება.

თუძე გურულები თითქმის მარტო შიშის მო-
 კლანს მყოფადში, მაგრამ მთ იმდენი გაბედულება
 ვადევ აქვთ, რომ შერმანდელის მოახლეობისგან ჭე-
 დანს... საშინელი ხალხია ჩვენი ხალხი...

ო — ა — ძე.

იმერეთი.—საზმარში ყოფილან ის კორნეზონ-
 დენტა, რომელიც ატეობინებს „დროუბის“ იმერეთი-
 დამ (იხილე № 104), რომ აქ კარგი ამინდობითა და
 ყურძენს ნაწარა არ აწინათ. ეს ვა არა წარსულ დღეებ-
 ში (25 ივლისის წინელ) იმასთან დგოთის რისხვ
 სენა-ქარი ამოტყდა, რომ თითქმის აღარაფერი დაუ-
 ტოვებან გურქმთაფლი. ვასის ავთომყოფობასევე უწი-
 ნაც ტყურდით და სხვაც უნდა მოვსესნით, რომ ამ
 რთვი ვასის ავთომყოფობა არასოდეს ამ 15 წლის
 განმავლობაში არ ყოფილან. ასე მითხრეს სასატიო
 ვაჭედი, ქვემო და სუთი იმერეთიდან, გურთადამ და
 სამეგრელოდან წამოსულებმა. ასრე განსწავთ, რომ
 ერთიან ვასისგან ვა გამომანდა სხულებან.

ო — ა — ძე.

მ მ ი ს ა მ პ მ ი.

ს მარიაპოლისთეის ღვინვარლის ლორის-მელო-
 ქოთის ჯარის ერთი ნაწილი მუხთარ-ფანსის ბანაკი-
 საქენ, ვასულა, იმ განსზრახვით, რომ მუხთარ-ფანსა

არ მიეშველოს იზმილ-ფაშას, რომლის წინააღმდეგ ღენერალი ტერგუკასოვი არის გასული. მართლა და მუხთარ ფაშა შეშინებულა და ბევრი ჯარი გამოუყვანია ლორის-მელიქოვის ჯარის დასახედრად. აქ მომხდარა ომი, რომელსაც არტაანიდამ მოსული პოლკოვნიკი კომაროვიც დასწრებია, ომის შემდეგ ჩეენი მოწინავე ჯარი სოფ. ქულევრანს დაზანაკებულა და უმთავრესი ძალა კი ისევ ქურუქდარას დაბრუნებულა. ჩეენის მხრით მოუკლავთ ელადაკეკასის პოლკის პრაპორშნიკი კომაროვი და სამოცი ჯარის კაცი; დაუჭრიათ სევისტოპოლის პოლკის შტაბს-კაპიტანი ვაშკენკო და პორტუგუი-იუნკერი ხორუქენსკი; ელადაკეკასის პოლკის მთავრი გრიგოროვიჩი და შტაბს-კაპიტნები მოსლავი და მარკოპოლია; პეტერბურღის გენადერის პოლკისა შტაბს-კაპიტანი უმანეცი; ნიჟეგროდსკის პრაპორშნიკი ვესტაფიევი, პორუჩიკი პრინცი მამულდმირზა და 275 ჯარის კაცი, ოსმალოს მხრით ზარალი 800 კაცამდე.

— 7 მარიამობისთვის, ღამე ცხენოსანი ჯარათ. ღენერალ-ლეიტენანტის ქაჭავაძის წინამძღოლობით სოფ. ბულანახისკენ გასულა და ოსმალოს ჯარს დაჰსტეშია. ამ ომში მტერს შემდეგი ზარალი მისცემია: სამოცი კაცი მოუკლავთ და ერთი აფიცერი და ექვსი ჯარის კაცი ტყვეთ წამოუყვანიათ, გარდა ამისა ჩეენებს 20 ცხენი წაურთმევიათ და ბევრი იარაღი. ამ საქმეში ჩეენგანი დაჭრილან მთავრი ვიტტე და კაპიტანი ჩერნისოვი. ჯარის კაცთა შორის არავითარი ზარალი არ მოსვლიათ.

— რაც შეეხება ბოლგარის ომებს, იქ როგორც მოგვხსენებთ ოსმალოს ჯარი სცილობს რუსებს ბელკანის მთის იქით განდევნიან და მეორეს მხრით რაზგარდიდამ და პლენილამ გზა გადღობობს რუსის მხედრობის შუანაწილს. პირველ საქმისათვის დანიშნულია სულეიმანის მხედრობა, რომელიც 40 ბატალიონდამ არის შემდგარი. 9 მარიამობისთვის სულეიმან ფაშა შიბკას დასცემია. სოფ. შიბკას დიდი მწიფენლობა აქვს. ბელკანის მთის უმთავრესი გარდასავალი გაბროვედ და შიბკაზედ გადის, ე. ი. თაფი გაბროვეში აქვს და ბოლო შიბკაზედ. ამიტომაც როდესაც ღენერალმა

გურკომ ვიწრო ბილიკით გადაიარა ბელკანის მთა, მაშინვე შიბკა დაიჭრა. ეს გარდასავალი გზა ამ ქამად რუსის ხელშია. შიბკას სულეიმან-ფაშა ეტანება და გაბროვისკენაც ლოჯინდამ სელვაზედ ოსმალოს ჯარი მოძრაობს. დიდის ალტაცებით და თევგანწირულად ებრძვიან ოსმალები შიბკაში მყოფს რუსის ჯარს. ხუთი დღე (9, 10, 11, 12, 13-ს) ომი თითქმის არ შეწყვეტილა. 9 მკათათვეს ჩეენის მხრით ორას კაცამდე დაიღუპა, 10-ს ბევრად ნაკლები. ოთხის დღის განმელობაში გაბროვეში მიუყვანათ 26 დაჭრილი რუსის აფიცერი და 100-მდე დაჭრილი ჯარის კაცი.

— ქურუქდარა. 13 მარიამობისთვის ოსმალოს ჯარს კიხილ-ტაპის მთა დაუჭერია და წინ წამოწეულა. ოსმალოს ჯარის მარცხენა მხარეს რუსის ჯარი დასცემია და დიდ იაგნს მთაში შეურეკია. კიხილ-ტაპის მთა ოსმალოს შერჩენია. ჩეენის მხრით 20 ბატალიონი ყოფილა ომში მუხთარ-ფაშის მთელის მხედრობის წინააღმდეგ. ჩეენი 9 აფიცერია მკედარი და 62 ჯარის კაცი, 25 აფიცერი და 627 ჯარის კაცი დაჭრილი ამ ომში დაუჭრიათ თავში სუბუქედ ღენერალ-ლეიტენანტი თ. ზაქარია ქაჭავაძე.

პოლკოვნიკის შელეკოვნიკოვის გუნდს 7 მკათათვეს ღამე ვაგრის გარდასავალი გადღევილა, რომელსაც ახზაზები და ოსმალოს ხომალდები იცადენენ. ბევრი თოფ-იათლი წაურთმევიათ მტრისათვის, აგრეთვე სამი ათასი თაფი საქონელი. ჩეენის მხრით ორი მოკლულია და რევი დაჭრილი. 8-ს ჩეენებს კოლდახვარის გარდასავალი დაუჭერიათ. მეორე დღეს ახზაზებს მ-უგზანით მოციქულები, რომელთაც უტყვამთ თურემ იარაღს დავერითო და რასაც გვიმანებთ ავასრულებთო.

9 მკათათვეს იმავე შელეკოვნიკოვის ჯარის ნაწილი ბიწუნდაში მდგომს ოსმალოს ჯარს დასცემია, რომელიც გაფანტულა და ხომალდებში შეფარულა. ჯაგზნიან ხომალდებს 250 ყუმბარა უსროლიათ. ჩეენი რვა არის დაჭრილი. ხუთი კაცი ჩეენებს ტყვეთ დარჩენიათ; გარდა ამისა ჩეენებს 1,500 სული საქონელი წაურთმევიათ და 30 ცხენი.

გარდა ამისა „ფთილისის მოამბეს“ ტსლეგრაფმა ამბობს, რომ შელეკოვნიკოვის გულდუტი დაუჭერია, რომელიც ოსმალებს სრულებით გადუწევით.

— რა არის ვესტრია? — არაფერი! ამა დაიძინა: თუითსეუ ლუკმა-ლუკმა იძინება.

ამ უამად მზავი მოვიდა, რომ სურბის დღე დღესე რამ მოვლისო. მცვრი ვიდრე სამდივლად არ დამტყინდება ეს მზავი, მკლად დასაუერთის.

აზნტარი-მეზობარი. — ამ უამად ვესტრი-ვენგრიასში, როგორც მოგესხენებათ, დიდი მღვდელკურება ადმოსავ-
დეთის სჯემის თაობაზედ. ცალკე ვენგრიელები და ცალკე
სლავიანები წამდ უწუმი მიტყინებს მართვენ — ბიერვლინი
რისდეთისადმი თანაგრძნობით აღსასყენი, მეორენი ამ
თანაგრძნობის წინააღმდეგენი. მცვრამ უნდა მოგესხენით,
რომ ვესტრი-ვენგრიის მიჯვარობა არც ერთს მისდევს,
არც მეორეს, და თავისი სვეუთარი განსწავს და წად-
ლი აქვს. კარგადან უგრება — ამოაბს Indépendance
Belge-ს კორტესპონდენტი და აირად. ვესტრი-ვენგრიის
სახელმწიფო, თუ ესე შეიძლება ესთქებათ, ორთავა —
ერთას მხრით ვენგრიას, მეორეს მხრით ვესტრია. სლავ-
ვიანის ტომის სლავი, ზოგი ერთს ემობრძილება (პირდა-
პირ) ზოგი მეორეს. ამის გამოხატობით ვენგრიელნი
ამოაბენ, რომ მიჯვარობა მსოფლდგენეს და სრეხებების
აზრს უნდა აჭყუროს და არა სლავიანებისასო. სუ-
მოსხენებულად კორტესპონდენტი ამასედა ირას ამბობს:
დიდი შენდამა იქნება და დიდი განსაცდელი მოჭყუება
თუ მიჯვარობა ვენგრიის ბოლიტივას აჭყუებს. მცვრამ
დვითთ ეს ასე არ არის. მიჯვარობა კარგით გრძნობს,
რომ სასელმწიფოთს დავისთავის ზომიერს და მშვიდობის
შეფიქვლს ბოლიტივას უნდა დაადგეს ამ მძიმე სჯემში.

მიჯვარობა რომ მართო მადარებას (ვენგრიელუ-
ბის) განსაუფრებულ ბოლიტივას აჭყუებსო, მაშინ
თავითან ვესტრი-ვენგრიის სასელმწიფოთს დიდი განსაც-
დელი მოვლისო.

მიტჭად-ფაშა რომ 16 მარტიმობისთვის (ე. ი. 4-ს)
პარიუს მისულდა მის გავითის Temps-ის თანამშრომელი
სწავიდა, რომელიც ამ შემთხვევისგამო შემდეგს იწერე-
ბა: მიტჭად-ფაშა, როგორც მოგესხენებათ, ღონდონის
პარიუსს წასვლას. იქნება ეს მოგვასურობა ინგლისში
უმიჯვარესი სგზნა ამ პარტიოტულთს მოვალეობას, რა-
მელიც ივისრს მიტჭად-ფაშამ. მცვრამ ამ უამად ეს გარ-

დაყენებული ვესტრი-ვენგრიის უფრო დიდხანს დაწესება
პარიუსში, ვიდრე ადრე პარიუსდა. შესამდებლად, რომ
ვიდრე ინგლისის დიპლომატეთს მოაღმარებებს, შე-
სანიშნავს მზავს რასმეს მოუგრდის სომარ გელიდამ. თუ
მართლაც ასეა, მაშ მიტჭად-ფაშა ორი კვირს მინდ დაწ-
ნება პარიუსში, რადგანც მთელი სთიქიებელია, რომ
რუსებმა ამ თავის განმავლობაში წინ წაიწონ და იერი-
შით მივიდნენ ოსმალეზედ... ოსმალეზეს არ ვითარი
საბუთი არ აქვთ თავისის სიმავრეობადამ განმოვიდნენ და
მეუტიონ რუსებს. გარდა ამის ინგლისის პარლამენტი
დაიშლდა და მისი წევრნი ღონდონიდან გასულენი არიან.
მიტჭად-ფაშას რასკვირველია ქსურის მოაღმარებება არმც
თუ მართო მინისტრეთის, რამედ პარლამენტის წევრ-
თათანც. მიტჭად-ფაშას იდეა აქვს, რომ ომი დიპლო-
მატიის შესადგომლობით შესწავლდეს შემოდგომის ბო-
ლოს ან ზამთარში. მიტჭად-ფაშა ამ აზრისას: ოსმალის
ჯარს მდღიან კარგი მავარი ადგილები უჭირავს, და სო-
მარის დევნვად კარგად იცის. ეს ცხადად დამტკიცდა ვიდრე
გამარეუებას მდღიან აამდღას ოსმალის ჯარის მხრებას და
განსულოებრს სომარის მძღვ. სულჯიმან-ფაშა და ოსმან-ფაშა
სცადა შეუერთდებთან ერთი ერთმანეთს ტარნოვის ახლოს,
და რა წამსც შეუერთდებთან ამ წამსე რუსები მოაწვე-
დებულ იქნებან ამ ორის ღენდლისა და მეტყიდლის
მხედრობის შუა, სოლო ზურგთ უკან ღუნაი დაწი-
ბით. თუ ოსმალს ჯარს დიდხანს ეყოლება მოაწვეუ-
ლი რუსები, და თუ რუსები თავის დასასწავლად დეცე-
მან ოსმალეზეს, მაშინ რუსებს გამარეუებისთავის იდე-
ნი ჯარი დასჭირებდათ, რომ იმოდენის ვერც იმოვიან
და ვერც შეისწავნ. რც უნდა იყოს, თუ ოსმალს დე-
ნერეუებას კარგად მოახმარეს დრო და გავრძობა, ომი
დიდხანს გასწავს. რუსებს დიდი იმედი ჰქონდათ ბოლ-
კარების აჯანყებისა, მცვრამ ბოლგარიელნი მდღიან სურტი
მოზაკენი გამადგნენ. თუიც ბოლგარიელნი მართალა
აჯანყებისთავის გამადგებულნი არიან, მცვრამ ისე უძღუნინ
და მისიზანი არიან, რომ მათი დასმარება სრულებით
გამოუსადგვია. ესდა რუსებს გამარეუებისთავის სანგრძ-
ლივი და დიდი ჯიჯად და ცდა მოუხდებათ. ამიტომ მოს-
ლოდენლია, რომ ომი ზამთარმდე არ გათავლება და
ბრძოლას დროებით შეწყვიტენ და გაზოგნულს სელმეო-
რედ დაიწყოებენ. განა უპირატესნი სსსლ წითლის
შეიწყნარებენ ამ გვარს მდგომარეობას? ეს ომიანობა

მიიღეს გერმანს ხაისს ჰლეკს, და რაც უფრო დიდხანს გასწავს იმდენად უფრო სახანო იქნება. ამის სასურველია თვითონ რუსეთისთვის დიდი გამგებლობა იქნება გარდა ფინანსებისა, სხვა მიზეზების გარდა. მისხანადმი უფრო სასწრაფოა სარტებლობა მოითხოვს დიდი ღირებულების შემადგენლობას. თუ ვინცდაც იმის დიდხანს განსწავს, ასე იქნება მიდგა-ფაშა, და იქნება ჩვეს, რომ როცა დრო მოვა დიდიგობათის შემადგომელობას, მოახერხებს და ოსმალეთს დიხსეულს და მართულს მშვედობაანობას ჩამოუტეებს.

თუ მიდგა-ფაშა თავის ნებით დიანობა ეკრებაში, მისინ რასკველია მის თანაზრებებს და დანაზრებს არა ვითარი საზოგადოებო მნიშვნელობა არა ჩვეს, მაგრამ საფიქრებელია, რომ მიდგა-ფაშა საიდუმლო მოციქული იყოს სიანჭირის. იგი ისეთი სულელი გაცი არ არის, რომ თავისთავად გაბატონებეს და ტყუილ უბრლოდ შეტყობოს გასწავს.

დირს შესანიშნავია აზრებოე, რომ მიდგა-ფაშა მოტივების ნიადვაც სხვათა შორის ინგლისში დავიქებს, იმ ინგლისში, რომელსაც ტყველი და ნებით გასდიოდნ ზიროგან რუსეთის წინააღმდეგ. ეს გაიფიქრებენ გვიტყობებს, რომ ინგლისის პოლიტიკა შეიცვალა.

თელავის სასულიერო სასწავლებელი და მისი ოლქის სამღვდლო მოძრაობა 1875-1877 წ.

1875—1877 წ.

„ქართლი, მასკელო მასკელო თუ კი ავად მოუსდების, შიგამ უარე სიავისა ქვეყანას ამ მოუსდების! წამსდებოლა და მასკელო კიდევ სხვა რამ მოუსდების და მასკელო სხვათა სასწავლებელისა ცუც მოუსდების.“
დავით გუგუშვილი.

სამღვდლოთ ყრილობა თელავში დაიწყო 1867 წლიდან, იმ დროდგან როდესაც სასულიერო სასწავლებლის იქნებ განხორციელება დაიჭირდა ასელი კანონები. ამ კანონებში დიდი უფლება მაინაშეს სამღვდლოებას სასულიერო სასწავლებლის საქმეში, სამღვდლოებას მიეცა უფლება იყოლობის თავის მხრით ორი წევრი სასწავლებლის სამართკლოში, რომელთაც ჩვეს სრული მხის უფლება უფლებს სამების განხილვაში. ამ უფლებათთან სამღვდლოებას ისიც მიეცა, რომ ამან უნდა იზრუნოს სასწავლებლის წარმატებაზე, მის ნიუთირ (მეტრიულურად) განჭრებებაზე და უნდა სწირავდეს სასწავლებლის სასარტებლოდ რეალისაშე შესაწირავს როგორც თავისის, გეროთვე მგვლისის შემოსავალადგან. ესრეთი უფლება და მოვა-

ლეობა, სამღვდლოებისა, მინიჭებულიან ზსლანს განიქნების ძლით, 1867—1875-მდს დაჩხენ წყენდ სამწუნსარდა თითქმის უსაოგად. თელავს სასულიერო სასწავლებლანათის სამღვდლოთ შეწირულობა, ანბანისუფდის დროს განხილვასში თავის სამტარისთ სამეკელი არაის, თოქს სასწავლებლის საჭიროებანი ბრძენისთავისც დავილი დასახსავნი იყენენ. ჩვენი სამღვდლოება კი აქამდის თელავს სუჭავდა და არ უნდოდა მისი სამღვდლოებას დასახვც და განსაყოფობით მისი შეკება; ის ჩვეულობის მეზრ უმაღლესის მთავრობიდგან კლდად შექწობას და ზრუნვას. რომ ეს შემცდარი იყო თავის შესწავლობაში და რომ მისი იფიქრები სასწავლებლის შესახებ იყენენ უსაფიქრლანი, ამში დადწმუნს თვით საქმეც რვა წლის განხილვასში ამას უფრო არა ვინ ახიოვც უწინდებულად, მოსწავლეთ და თვით სწავლამი მღიერ მირს დაწივც სასწავლებელში, ასე რომ საჭიროებს განტრამბ ამ მიზნების ძლით განხილვას კიდევ ამ სასწავლებლის გაუქმება და რამდენჯერმე სიხოცა უწმ. სინოდს, რომ ეს სასწავლებელი გაუქმებულ იყო. თქვენი მტერი იყოს, ჩვენს სამღვდლოებას საქმე დავიწობებოდა, რომ უწმ. სინოდი დათახმებულ იყო განტარის წარდგენაზე და სასწავლებელი გაუქმებისა. — მაგრამ ჩვენი სამღვდლოთ შეკლებას სასინაოგად, სინოდს უარი სთქვა სასწავლებლის გაუქმებაზე, და ამსთანვე სამღვდლოებას ანობა, რომ უთუად ნიუთიერი (მეტრიულური) შემწობა რამე მისცენ სასწავლებლს, წინააღმდეგ შემთხვევაში სასწავლებელი გაუქმებანო. ამ შემთხვევამ ცოტა არ იყო, ჩვენი სამღვდლოება განთავისზილდა. ამას გარდა საქმეც აწევან; რომ ისინი თვითონ ვერ ამზადებდნენ ზირკელის კლასისთვის თანანთ შეიღებს და რჩებოდნთ უსწავლენი. ამისთანა განმობებამ გამოადივებს ჩვენი სამღვდლოება აუხილეს მათ თავლი და ჩაფიქრეს თავიანთი შეიღების ბეღს და უბებლობაზე. უნდა შეინაშინო ამასთანვე რომ ესრეთი გამოვლინებან არ იყო ძირეული, გულთაიდი; ეს იყო დროებითი ალღიეზან სამღვდლოებისა, რომელიც ჩქარო ჩაივლიდა და სამღვდლოება უწინდელს უზარო მღვდოაზრობას მიეცემოდა. — თუ რომ ამით არ გამოუჩნდებოდნთ თვითან მოძმეთაგანნი გულთაიდი წინააღმდეგობელი. ამ გავით წინააღმდეგობაზე შეიღება მხოლოდ იმედი გეჭიხოდა, რომ ესრეი კარგად წაიყენდნენ საქმეს, და უკეთეს ეს წინააღმდეგობა ეტყობოდა ობიებით ბრძენს და გულით შემწირად ზარებს, მამისს საქმე უნდა დაწივდა და წინააღმდეგობა გიერ ნებანს მიეცემოდა სასწავლებელი. თუ რამდენით სიუქვლიანას ეს აზრი, ამასვე უნდა ილანაგანს თვით საქმე, რომლის გულწრფელ დიქრის შეკვდებით.

ორის წლის განმავლობაში 1875—1877 წლამდის (სეკცემ. 1875—ივლის 1877) სთუჯერ იყო სამღვდელთა ურდობა, რომელთაცან თვითვე უღეს ცხადვე აუშერ „ივერიისა“ მკითხველებს.

I.

ამაღ სმასვე ვინც აქ სიღის კვლავ აღარ ჩაიდინოს, სეკცემისილდეს, მისეუო ურდოელთა თვლითა არაღის ჩაიდინოს, სეკცემისი თვლიდესვე სამეო კავალა მოისინოს, თორეო ბოლის ვით იქნეს, გევე მასვე დავიციოს.

დგომი გუამიშვილი.

სამღვდელთა ყრილობა 19 სექტემბერს 1875 წ.— უმხრეველსი დანიშნულება ამ ყრილობას მდგომარეობდა იმისა, რომ სასწავლებლის ზედამხედველი უნდა ამოერჩევიანთ და ამის შემდეგ განვიხილოთ სხვა და სხვა სახეობის სასწავლებლის საჭიროების შესახებ. ამ ყრილობის თავის მუდამარევე იყო ამოჩვენული სიღინდის მდგველი ლ. ტურჩიკოვი, ესლანდელი სამღვდელთა წერილის მასწავლებელი სასტატო სემინარიისა ქ. გორში. ამის შესახებ უნდა შევინიშნოთ, რომ ამას თავის მოქმედებით, როგორც თავს მუდამარეს სამღვდელთა ყრილობაში სხვა და სხვა დროს, შედარებით რომ ესთქეთ, უფრო ზარალი მოქმედებდა, ვიდრემევე სარგებლობდა. ამისათვის საზოგადო სიკვირს და მისთვის ზრუნვას დიდი მნიშვნელობა არს ჰქონდა; ეს იქ და იმ საქმეში იყო თავმჯდომარეული, სადაც ზირდა სარგებლობას ამ რომელსავე ვიწრო წრეს სიკვირსა საქმე, როგორც ამის თავმჯდომარემევე იჩინებდნენ სოფლებში, მამის სიღინდის მარხის სამღვდელთაბის ის საზოგადო სენი ჰქონდა გადადებულა, რომ ყველა იმთაგანი წინდასუქდევდა და ჩაუფიქრებლად ეფიქრდა—სასწავლებელი სიღინდისა ანუ წმ. ნინოს-ბადაბის (ს. ქედელ-შინა ეს მონასტერი) მოსწავლეთის სასლესით უნდა გადავიტარებოთ. ამ უფიქრს და ეფიქრებს მისით აუთონავს ჩხრის მომეტებული ვენბა მოქმედება მისთვის უფრო, რომ იმისთანა ზირებო, როგორც ლ. ზარე ტურჩიკოვი გამთუგველელი თავს მუდამარე სამღვდელთა ყრილობისა, თანაგურმონდნენ და ამ ზარის აღსრულებას ცდილობდნენ. ეს იყო მიზეზი, რომ 1867 წლიდან თელავისა და სიღინდის მარხების სამღვდელთა შუა თანხმობა არს ეყოფიდა არც მასმხადებელის კლასის განხარხად და არც სასწავლებლის სხვა საჭიროებაზე. სიღინდის მარხის სამღვდელთაბის ეო კონს, რომ თელავიდან სასწავლებლის გამმეტრისათვის სიღინდის საჭიროა მხოლოდ იმითა წადლო, რომელსაც ვითამ არავინა დაბრკოლება არ ექმნება. სამწესრო ამ შემთხვევაში უფრო ის იყო, რომ ამ საქმის მომხრეთ, როგორც მამის იმთავა, გამონდა თავმჯდომარის ლ. ტურჩიკოვის მხარე (თიამ ტურჩიკოვი), რომელიც იმ დროს იყო მასწავ-

ლებლად თბილისის სემინარიისა და რომელსაც უფრო ვაგლეს ექმნებოდა ქიზიყის სამღვდელთაბაზე. ამ თორავე მისთვის წინამდებლობას ის შედეგი ჰქონდა, რომ 1875 წლამდის შეუძლებელი და მოუხერხებელი გახდა მასმხადებელის კლასის განხარხად თელავში სასულიერო სასწავლებელთაბზე. თუმცა ეს განსეთქილება სუფევდა ქიზიყის და კასეთის სამღვდელთა შუა, მაგრამ მთელი სამღვდელთაბის მანერ კიდევ ასე არ იყო დამამკაბული და ვინებით დასმული, რომ ვერ გერმნო თუ რა ზარალი მოსდიოდათ მათ შვილებს ამისთანა მათის ქვევისაგან, — და ამის წინამდებვე არ მიველით შესაფერო სასწავლებლთაბზე ზარალი მოუგდათ ნამდვილად სამღვდელთა შვილებს აღნიშნულთა მ: ზეგით, ეს ცხადდა სხნის თელავის სასულიერო სასწავლებლის მამკაბეგან უ. ლ. რ. კორტკისანდინდინაზე, რომელიც დაბეჭდა შერმანდელს „დროისა“ № № 146, 147 და 148-ში. მასთანავე თვით გამომცემელს ეუხებოდა სამღვდელთაბს, რომ ამის გამომცემელს თავისი უწინდებულნი მიმოქცევა სასწავლებელთა და როგორც მათგან გაევიდა მისთვის ერთგულთა მრავალნი სიტყვით, ეგრეთვე საქმიანად, აღნიშნულ ყრილობის დროს ამითინივეს ზედამხედველად იმ დროს ზხლად გურს შესრულებული ნ. მთარეველი.

ურთიერთ არ იქნება, რომ თორილვე სიტყვით ესთქათ სხლად ამოჩვენულს ზედამხედველს ვინაზაზე, ეს ანის შობით თელავისავე მარხიდან, და თელავისავე სასულიერო სასწავლებელთაბს სასწავლებელი თბილისის სემინარიისა გურს შესრულებას შემდეგ, ამას ურთიერთ უთქვამს მღვდელთაბის თანამდებობაზე და თავისივე დამტკიცებული მამის დგელი მღვდელთაბის სხვისთვის დაუთმობა და თვითონ მასწავლებლის დგელი დაუტყურია თელავში, რომლის წლის სამსახურის შემდეგ ამ თანამდებობაში, ეს წასლად მტკიცებულაში წასწავლის შესასწავლად და შესულა სასულიერო აკადემიაში. აკადემიის შემდეგ, ამას ერეო ისე თელავში დგელით შოვნა, — ზედამხედველობა სასწავლებლისა. უნდა ვთქვათ, რომ ეს გარეობა დიდს მნიშვნელობას აძლევს აღნიშნულს ზედამხედველს თელავის სასულიერო სასწავლებლისათვის, რადგან ამას შეუძლია დასახლოებით გაცენო დგელითარევი საზოგადოება სამღვდელთაბს, მათი საჭიროება და ამის მიხედვლობით ემოქმედნას სამღვდელთა სიკეთისათვის, სამღვდელთაბს ესევე მიიღეს სასწავლებლის მამის ზედამხედველობა ისთუგეს. მარხიდან ამისთანა ზირს შეუძლია მოკლედ ჩქარად დაუმნიას სასწავლებლისათვის წარმაცევა, მხოლოდ იმ ზირობით, თუ სამღვდელთაბს ყველა მისს სათუქმანის დაწვევას სხლად მოუპაროდნენ ნიეთიერებითის (მტკიცებულური) შექრულობით. თვით ზედამხედველმა უთხრა ამასვე თავის ზარად დეპუტატებს, რომელსაც ამით

ერთმანდ ამობრძიებს ეს ჰსად თანამდებობაზედ. დას-
 ლაგებით ერთდ შეიძლება გამოხატვითი მამინდელი მი-
 სი სიტყვებია, მიჰქეული დეპუტატადი; ბევრი ღაპა-
 რკია აღარ არის საჭირო იმასზედ, რომ თუღვის სასწავ-
 ლებელი დალა დგას ყოველის მხრით ვეღად საქართველოს
 სასწავლებლებზედ, მასთანადე დღევანდის და წარმატების-
 თვის დიდი შრომა არის საჭირო ყველ სასწავლებლის
 მისამსახურეთა და განსაკუთრებით ყველმსწავლელისგან.
 მკარამ ამასთანვე უნდა ისიც გამოვიცხადოთ, რომ ყველანე-
 ნი, აქ მოსამსახურეთ, მეტადნიება უნაყოფოდ დარჩება, თუ
 რომ თქვენგანთ ერთგული შექმნება არ მიეცა სასწავ-
 ლებელს; იცოდათ, რომ მამის წავა სასწავლებლის საქმე
 კარგად; თუ რომ ყოველს საფუძვლის თხოვანს და წი-
 ნადანებას სასწავლებლის მმართველობისს, ერთგულად
 მოკიდებთ და ნათლენ შემწევას მისცემთ. თუ გით-
 წრათ ვინძი, ან გუბერნიის და ან გუბერნიის რეალის-
 შე, რომ ჩვენ შეიძლება სასწავლებლის გაუგებრობას
 ყოველის მხრივ უფულოდ, ისინი დაჯერდნებთ, თქვენ
 გატყუებენ. მე წინააღმდეგ ამის, უთქვენით ანუ უშუა-
 ნითიერ შემწევად თქვენგან, კერძოდ იქნის ვერ
 მოგვით, რადგან, დატყუებული ვარ, ამისთან იქიდი
 თქვენი და ჩემი თავის მოტყუება იქნება. ესეანდელი
 თქვენი შეწირულობა დიხან ყურადღებისა და წამტყუ-
 ბისა; იმედი უნდა ექონიება, რომ ეს თქვენს დასაწყისს
 სამღველოდ თანაგრძობისას სასწავლებლისადმი და ანთ
 არ გათავდება თქვენი შემწევას და ზრუნვა მას ყვედ.
 ამასთანვე იმას გუტყვით, რომ თქვენს ოდესმე ბელამ
 შეწირულობა გდასდით სასწავლებლისათვის, მკარამ
 ხეირობა—ერთგული და მტოლენ კარგი არა გვეხდით,
 რომ ეს შეწირულობა ნყოფიერად გამოუყენოს თქვენს
 შეიღებს. ამის მკალობს ბევრს ესეანთ ხეირობად და
 სხვაგანც. თქვენ, ჩემის იფრით, უნდა იცოდით ისარ-
 გებლოდ შემთხვევით და გარემოებით, რომლებიც ყოველ
 თვის ერთ წაბინ არ იქნებან. უკეთთ თქვენ თანაგრძ-
 ნობას გამოუყენებთ სასწავლებელს, მე იქედს გამოვლით,
 რომ ჩემი სასწავლებელი იათს წლის შემდეგ, თუ არ
 დაქმდობისება, არაფრთ ჩამოყარდება სხვა მასთან თა-
 ნასწორ სასწავლებლებს, და თუ თქვენი მხრით შექმნა-
 ბა არ ექმნება, შეიძლება სასწავლებელი წარმატების მა-
 ტერ, უნდა და უკან წავიდეს. ამ დროს ერთმა დეპუ-
 ტატთაგანმა უთხრა მთავარსაგას: „განსკოთ, რომ ერთ
 ყრილობაზედ, როდესაც თქვენ მასწავლებლად იყავით,
 თქვენის რჩევით ჩვენ შევსწირეთ ბიბლიოტეკისათვის ანუ
 უმწველებს წიგნებისათვის გრუბლზედ ათ ათი მუხრი.
 ჩვენ ეს ფული შემოგატყეს და ჩვენს შეიღებს ეს არც
 ერთს წიგნს არ აძლევენ უფასოდ, თქვენ ვი მამის გით-
 ხართ, რომ ნუთის წლის შემდეგ თქვენი შეიღებს ყვე-

ლას სახელმწიფოთ ექმნებათ წიგნებია. მე მკაზედ
 სლას მსუსუ ჩვერ მოგვცემ, რადგან მე შეწირულობის
 შედეგზე ჩვენს დაქმნებთავი სასწავლებლს და არ ვიცი რა
 დანიშნულება მიეცა თქვენს ფულს შემდეგამი,—უპასუხან
 მოვარდლებმა, როგორც დამიხდა ბოლოს, ეს ფული
 შემოკეტნათ ზოგაერთ ბელამინებს მხოლოდ ერთს
 წლისა, დანაშთინ ფულების მოკრეფაზედ და სასწავლებ-
 ლის მმართველობისათვის წარდგანასხედ თანს არავინ
 იცხლებდა. მხოლოდ ხსალამ შედამხედველმა მოაკინათ
 ბელამინებს მათი მეელი შეწირულობა და ურიცხვი
 მიწერ-მწერის შემდეგ ბელამინებთან, მიღეს შეკერი-
 ბა ეს ფული. როგორც ნამდვილს წყარობიდან ვიცით,
 ესლას მომეტებულ წაწილს მისწავლით მუქთანაც კიდევთ
 სასწავლი წიგნები (учебники), რომლებიც არანს სს-
 უიანი აღნიშნულის ზემოერ შემოწირულობით, წინანდელ
 შედამხედველს ვი ეს ფული ამ საგნისათვის არ მოუს-
 მარნათ, ესრეთი ერთგული მოქმევა შედამხედველის
 მხრივ, რასაკვირველას, არ ესამოკინათ სამღველოდ,
 რომელნიც დაწყუდინთ იყვენ შეწირვას მხოლოდ ქა-
 ლადლზედ დაწერით და არა ფულით. თუ ვინდა
 რომ სამღველოება გდაგეტყროს, მოსთხოვეთ რი-
 ოდე გრომის შეწირვა საზოგადო კითხვის საქმი-
 სათვის და მამის იქიდი გეონდეს, რომ შეწივდ მტო-
 რებს ათასობით შეცდება მიღდებაში.

როდესაც შედამხედველის არჩენის საქმე გაათავის,
 მამის დაწივის საუბრო მოსამხადებელს კლასის განს-
 ნახვებზე. ესეანდ აღმოჩნდა თანხობას ამ კითხვის შე-
 ნასებ ქაზოუს და გასეთის სამღველოდ შუა. ამ ყრი-
 ლობაზედ შესწირეს სამღველოებამ სასწავლებლის სსარ-
 გებულად 1057 მ., რომლისგან თითოეულს კრებულს
 შეხვდა 7 მანეთი. ეს ფული ყრილობის გადაწვებტილე-
 ბით, უნდა განაწილებულიყო შემდგომის სსათ:

- 1) მოსამხადებელს კლასის მასწავლებელს წელიწ. 360 მ.
- 2.) იმსვე მიღეს სსლის ქირა — — — 40 მ.
- 3.) მოსამხადებელი კლასის იათხისათვის ქირა — 50 მ.
- 4.) ახვე კლასის განათობლად და განცეკვარისათ. 30 მ.
- 5.) ზირველად ამ კლასის მოსაწყობლად — — 60 მ.
- 6.) ჭართული ეის მასწავლებელს ჯამაგირა — 150 მ.
- 7.) შედამხედველის თანამეწივის ჯამაგირა — 50 მ.
- 8.) სასწავლებლის სსლის შინაგის სარჯად — 60 მ.

800 მ.

სასწავლებლის სამმართველომ უნდა დანაშთინ
 1057 მანეთიდან ფული შეიტანოს თიღისისს სავაჭ-
 რო ბანკში განამრავლებლად სარგებლოთ, სახელდობრ
 257 მანეთი 1875 წ., ხოლო შემდეგ 317 მ. წელი-
 წაბში.

თუმცა ეს განხილვა არქივში დამტკიცდა 1 ოკტომბერს და ამ განხილვის ძალით მოსამზადებელი კლასი უნდა გახსნილიყო ოკტომბრიდანვე 1875 წ., მაგრამ საქმი სრულეთი სსკვ სანარა წავიდა. უცოდინობის გამო ექსპროსის განკარგაზამ, იმის მკვირ, რომ აღნიშნული განხილვა, უწ. სინოდის კარდაწყვეტილობის ძალით, გამოაკ სვუნა სსწკვლელის სანამ:როლოში, ამის, წინააღმდეგ ამის გაუგზავნა ეს განხილვა ყრილობის თავმჯდომარეს, რომელმაც ერთის თავის განმკვლობაში შეიკავა ხელში და თავის დროს არ გადსცა წესისამერ სხად ვერ იყო. ეს შეიქმნა იმის მიხედვად, რომ მოსამზადებელი კლასი თეოლოგის სასულიერო სასწავლებელთან გაისსნა 1 სექტემბის 1875 წ. მანც უნდა ესთქეთ, რომ აღნიშნული სამღვდელთ ყრილობა მღვდელს დახარე ტურთივის თავმჯდომარეობით, რომელმაც სამღვდელთამ პირველად გამოცხადდა თავისი თანგრძნობა თავისის შევილების ტონებთან წარმტებისათვის. უნდა ვი შევანსოთ, რომ ამ შემთხვევაში, რაკორც წასთაც, თავმჯდომარეს დადით თავი არ შეუწყებია, რომ ეს საქმი ასე სასარტებლოდ გათავუდელიყო. ქიხოის მღვდლები ვი ხშირად იქაღინენ, რომ იმითი გამოხნდა ამისთან მღვდლებს მომხრე და მთის ინტერესების დამცველი პირი. მე ვი ვისურვედი, რომ ამისთან პირეს ჩვენს სამღვდელთაში და მათს ყრილობაში არ ეჭროთ მთაურის ადგილები, რადგან ისინი წარმტების მკვირ თავიანთი მოამტეთ ეველათურში უყან სწევენ, და მხოლოდ თავიანთი პირთეუნა შექმნეთ თავიანთურეს წარმტებაში.

(უძველესი იქნება.)

მ მ ზ ა მ რ ი ს წ ა რ ი ლ ა ბ ი

სვანეთსად

(უძველესი *)

სამეურნეო ნაწილი სვანეთში, სსწინელს ცრულს მღვთმარტობაშია, თავისის ცვაი ქვის მიხედვით, რომელად მეურნეობას ბუკრს ვაჩებს. მწვის შემუშავების ანაღვლი სვანებს ნამღვლი იმისთან აჭეთ, რა სარისცა ქსმარბენ იმურეთში, სამეგრელოში და ქართლში, მღვდლობას მტენარეობიდან, სვანეთში ვარგათ მადის სიმინდი, ჭერი, შერია და პური ძლიან ცოტა; უმეტესად ვი

(*) იქნება. № № 19, 21, 22, 23 და 24.

სიმინდს და ჭერს ქსითესენ; შერია—ურთო სსწინელ ვიდრე პურს და დეკას. პურს მაც რიგად არს ქსთესენ უთუთი იმიტომ, რომ არ იციან პურის მოყვანის ანგარიში და იმიტომაც, რომ დაწყებული არიან—ჭაღსა, რომლითაც მთელი იმურეთი თავს ირჩენს. ვისაც პური აჭეს—ის მადიდარ ვაცით მიანხიან; და სხვაც არ უთესათ პური, ის ხალხი დროსათ ირცესება. თავისუფალ-სვანეთის უმეტესს ადგილებში მდ. უგლარსა და უგლარსკა სვანებს გარდა, უმეტესს სსწოგადობაში, და მთელს სსწათვლო სვანეთში, პური ვარგათ მადის, მაგრამ ძლიან დახადის დარსებას. სწოგურთ ადგილებში უმეტესს სსწოგადობაში მადის მხოლოდ—ჭერი ასე რომ, ბევრი სვანი, თავის სწინეს შოვანისათვის სსწმუთათ გავს დაქსიუში და რწმინდვ, თუმცა ვი სვანებს არს აჭეთ სსწათში, რამე ვაჭირობს და ჭერს სსწასამეწობლოდ ხალხებთან. უეტესს სსწლოხნება, მეურნეობას, სვანეთში არის სთიელს უჭირსა და სხო. აღნიშნულსათვად სვანეთში. ყოველი ოჯახის პირი სსწავს სსწოგადობას და კოდამდის ჭინჩსთულსა, თუმცა სვანეთში ცოტაა გამოსადეგო—სსწინელი მიწები, მაგრამ ისეთი მადიდარ უმდირი ჭინჩის სვანეთის ნიდავსა, რომ ერთ კოდა თესლსა, თგრამეტი კოდა ჭინჩსთული მოაჭეს, და ეს სსწული შემოსავლია; ასე რომ მთელს სვანეთში, იმის გარდა რაც თვითან სხდს თავის ოჯახებისათვის სწინარებთ ჭინჩსთული—მეტი მხდდით სუთი ხაის კოდამდინს. აჭედამ სწოგი ინსებთ მომავლის წლისათვის, თესლთ, და სწოგი, ძლიან ცოტა, იცვლებს სსწაც და სსწაც სავაჭრო ნივთურედ და უმეტესის სწილიდამ არასა ქსლიან, რომელსაც ღვიის მავირობთ ქსმარბენ, რადგანაც სვანეთში ვაჩი სრულებით არ ჭხირობს. ამ ჭინჩსთულსა გარეთ გტანს გასაღვლით, სვანეთისათვის, შემღებელია უგზოობის გამო.

სსწალსთები და სთიბუბი სვანეთში—მრავალია; რომელთმაც თავის სწინელს სამოკრამ ჭრევენ სიღლი; ყამთრისათვის ვი თივას სთიბუნ და ინსვენ ახალს მესავლამდინ. მიწებს არს დროს არს ჭრევენ; და თუ ვისმე ორჯედ დასწინდება სთივის ვათიბა—სთიივეთ ბლომთა ჭრევენ და ამითი ერთი წესესულს ორი მოსავლი მოჭევათ. სვანეთის მიწებს ისეთი მღვდრი ნყოფიერება აჭეს, რომ მოკლე წავხულში, ესე იგი ორ თვე სწევენ,—ორი მოსავლი მოჭევათ სუფი-

დაფრისა; რასაც კი დასთესვენ, თუ მომწინდეთ გავსაძრეს. ვინაჲსი მსოფლოდ უსადღანო სვანეთშია არის და ისიც ძლიან ცოტა და გლახა ვაზი იცის მხოლოდ ერთს — ლაშეთისა* საზოგადოებაში; ამ ვაზის დეინოს არა სძენ სვანები, მისის უკუფორმისა კამო, მსოფლოდ ან დაამარებენ, ან არა და არაუბო ურევენ.

მთელი ქვეყანა დიდი ტყეებით არის დაფარული, რომელშიც ვერსი, ქედრის-სუ, არაყის-სუ, წაბლი, ძელქვა, ფიჭვი, სამკვი, ვაწყისური, რომელიც უოკვლავს მრავალნი და აწითლებს ბუნებას, შინდი, დაინის-სუ, მუსხავი და სხვა ამ გვარს მიეწინაა. სასმარი სუ სვანეთში უტყობია: მუხა, იფინა, ქედრის-სუ, წაბლი, წიფელი, სამკვი, ფიჭვი და ძელქვა; მაგრამ სვანები ამ სის მსაღებს ძლიან ცოტას ჭმბრობენ თავის შინაობებისთვის; მათი შინაობა უმეტესად, ჭეთიერისაა. ეს ტყის მასლის სიმდიდრე არც კი იხეხება, რადგანც არც ვაჭარი აქვს სვანეთის ტყეებს და არც ტყის მასლის ვაჭრები არიან იქა ბოტრეულობის მიენარებაში სვანები ძლიან ჭმბრობენ; ღობობს, ხახვს, და ნიორს; კართოიფლსც სთესვენ, მაგრამ ძლიან ცოტას; და აგრეთვე ცოტა გიტრას, კასხს და სხვა ამ გვარს მიეწინაა, ძლიან ჭეკარებიათ—ქინი და ნორი. ზეთის ხსნად მიეწინაა რეგებში და ბუსუნიანი მიეწინაა რეგებში სვანები სთესვენ—პამასა, მხოლოდ სავუთარის თხარისა; მრავალს—სუელს და კანაფს; თუთუთის ისე ცოტას სთესვენ, რომ სვანეთის მიეწინაა რეგებში არ წაიზრდებან. სესილი, სვანეთში, იზრდება ბევრი: მსხლი, პანტა, ვაშლი სხვა და სხვა ქლიავი და ტყემლი. ბაღს-სუბში, სვანები სამკურნალო ბაღსებს აგრძობენ და თავის დროსად ჭმბრობენ.

საქონელი, სვანებს, —საჭირაობის და გავრთი ჭეკათ; თათქის ყოველ სვანს, სუთი ან ექსი წყვილი რქიანი ზირუტყვი ჭეკას, მრავლობას; და ოცი და ორ-მორი წყვილი—ცხვარი, უსათუთი უნდა ჭეკავდეს. ამათი ხარი და ორბა უფრო დიდი და მსხვილია, ვიდრე იმერეთის საქონელი, ანუ მთელის ქუთაისის ლუბრინისა. ვამბეები აქა სრულებით არ არის, სიდიდის გამოსაბოთი, რომელსაც ვამბეი გერ აიტანს სოფლმე; ცნებები და ჭორები აქა მხოლოდ სამკურნალოდ, ქუთაისიდან და ლენსუმიდან; მხოლოდ რომელიმე თავადიშვილებს ჭეკათ ცნებები და ჭორები კი ვინაურებს. სვანები ამბობენ, რომ ცნებებს და ჭორებს იბიტობს არ ვაშენებთო, რომ

სასიარულად ვაზ არა გეჭებსო, სუელ მთა და მთა არისო და ვაქე ადგილი კი—სუელ დათესილათო. ცხვარი ბევრი ჭეკათ, და ხორცს თითქმის მთელ წელიწადს სვანებ და ტყეების ფაფებსა და ქურქებს იყრდნენ სოფლმე; მათის მატულისა კი სხვა და სხვა ნაშესევსა ჭეკობენ. მატათი ცხვარი მსხვილ მატულისაა, და დუბის მატუთათ ვუდობი აქვთ, როგორც მთელ იმერეთის ცხვარსა. აგრეთვე ბევრს დონს ამრავლებენ, რომელთაც არც არა მთელა უნდა და არც არაფერი სავუბის შენახვა; ძალიან უმრავლესია; ცხვრის-ფარის ძალი ვარვის ვინაისა არის. წყრილ-ფარის კი იმდენია, რომ თვითან პატრონიც არა დადონს არა სოფლან, რამდენი ჭეკათ. განა იქნება სადმი, მართლა, გუთუ ქვეყნისა, სხვა ვაჭრე ჭეკობდებდეს რომ იქ წყრილ-ფარს არ გაწინდეს? — ჩვენ სუელ ამათის ხორცით ვიზრდით თავსა—სვანეთში. ვარუელ მიერინელებში, მე შეკვამნი: დალდა, მწვერი, კაცის უდალტი—ჭეკვაგი, ვვაგი და შორშანი; მტყნებელ მიერინელებს თავანი ჩვენ შეტკვალ: არაფი, ორბი, და მიმინო; მერცხლი და ბუღბუღა სრულებით არ გენახავს სვანეთში. ნადირც ბევრი უოცილა: მტელი, მელა, ტურა და ღიფი; ესენი ძლიან გამრავლებული არის; სვანთ შორის ზისი, ორბი, ტბა, კურდულიც, და თაგ-გვარის მიერინელებს ბევრს სვანეთში. სუფელს ამ ტყის მტხოვრებლებს მე სვანთ ძლიან სხვარად შეკვლავს სოფლმე გზაში და ხშირად დიდს სხათადას აუტყენ სოფლმეთეებში, სვანეთში, მხოლოდ არის ერთი კლდისი, ყოველ ნაირს წყაღში. ქვე-მთრი ცხოველთაგანი, მე ვინაც მხოლოდ ბუფი და ანაწა. ჭიკში მხოლოდ სხვა და სხვა ჯუფუქადა და ძლიან ცოტა წინაწეულა. ეს არის სვანეთის ტყეების ვარუელი მცხოვრებულნი ფაუნს რომ ჭეკიან.

სასიარულიწოთაგანი იზრდება ბევრსც ჭრებისა და სხილქმის მადნები; ვერცხლის მადნისც ჭეკაულობენ; აქა იქ ტყეიდ არის ამბობენ, რომ აუჭეულის* საზოგადოებაში ტყეის ბევრს ჭეკაულობენ; სოფელს ლატის* საზოგადოებაში კი, ამბობენ, თურმე მთელი მთეაბო ვერცხლისა და ტყეისაა. აქა იქ არის ფორფორის ჭეკაც; კლდის ჯაჭორანი ჭეკაც; ესე იგი ვინაიტე და სხვას ბევრს ამ გვარ მიერინელებსც ჭეკაულობენ. თოვლი რომ დადნება, ბევრი გოგონდი ამობნდება სოფლმეთეთერი თითხი არაუღია და სხვა მადნეულის სვანთთაგანი მრავალია; მაგრამ ვერ არის ვარგი, რადგანც ბევრ

რი თის ურევია. ზოგან ნავთის ტუბიჯ უფიფილად; და სხვა ბუერი მუერნლი წულებიც. სოფელს ბუიოს არის მუერნლი ჭრეინის წელი და ნახშირ-მეფეიდანინც; და სოფელს სესკრას მახლობლად არის გოკინდოკან-ნინდარ-ტუტინი წარო. სვანეთის გუბუნიად კი ჩვენ ბუერი მწარ-მღაშე წარბოტი ენსეთ, როგორც ზღვის წელი მუ ძლიან გამიკვირდა, როდესაც სოფელს ბუიოს, სავანელს და ცნავრს ნახშირ მეფეიდის წარბოს წელს ასმეღენც; მითხრეს, თურმე რომ, სავანელი ამ წელს ძლიან ეტანებოდა, და ჭლებათ მავთეთის მარგებელი არისო, რომ სქნო; თორმე თუ მავნებელი იქნებოდა სავანელისათვისო, სავანელი არ მიგარებოდაო.—ესეც მართალი უფიფილ! ბუერგან ისეთი ნახშირ-მეფეური ჭვარი ამოდის მიწადამ, რომ ჩემ თვალს წინ, ერთმა ჩემმა ჩაფარმა სვანმა, მიწაში ნახუვარ აწმინხად ჩაბუხის ტარი ჩაწარა და ეს ჭავი ანუ ჭვარი ამ წამსვე ამოხტა მიწიდან; მერე ცოტა მოშორებით ისევე განვიმეორეთ, ჩვენ ეს და ისევე ის სახასუვი ვნსეთ.

მრავალი ასპიტის ჭკა არის სვანეთში, რომელსაც სვანები შენობებში ჭმანობენ; და ამის მიზეზით თუ შენობა კირით არ არის გაღესილი, შავი შეტეფულობა აჭეს გარედან და შიგნიდანც; აგრეთვე მრავალი თაბურ-მარღას ჭკა, სჭელ-სჭელ ნაჭრებში, თეთრ მარმარალოს მიჯავს უფიფილ სვანეთში; და სხვა ბუერი ამ გვარი სიმდიდრეა ამ ქვეყანაში, რომლისათვისაც ვერ სული არავის არ უხლავ! ხალხმა რასაკვირვლია არც იცის და მოხერხებაც არა აჭესო, რომ მოისმარან ეს სიმდიდრე, იმ მიზეზით უფრო, რომ მათი ქვეყანა სულ მრთლათ გარე-შამო მთებში ჩაკეტილია; და უფრო იმიტომაც, რომ სვანების სხვა და სხვა საზოგადოებას მუა არის მუდამ რამე უსამოქონობა და განსეოქილება.

ამ ხალხს უმთავრესი საქმე, შრომა აჭეს ნადირობაში და ამხთანავე მტრედი შრომა და ვაფა—მოკვანობაში და მუერნობაში იმდენად, რომ მათს ცოდვებელს მომავალს მოსავლემდის თაჟისი-თაჟის შენსვა შეკედლით. ვაჭრებს სრულებით არ არის; ვაჭრობის მინაშენლობაც ვერ სვანებს გარეთ ვერ გაუგათო; და ესენი ძლიან ემეურან ამ კარებს, რომელნიც სვანეთში დაღან სავაჭროთა და ჭრეინს სავანელს, ცხენებს და ცხრებებს ჭვიდან. სვანებში ამხთანა ვაჭარს ხალხს სრულებით არ-უიფარო ვაჭოვისცემს არა აჭეთ. უფიფილი სვანები, ნიეთი, უფიფილი სავაჭრო რამე, ვაჭოვისცემს დროს

გაიფილებს სვანსაცან, მხოლოდ ისევე თაჟის სოფლის კარესი და ფულზედ კი არა.—გაცვლან სოფლი ამ ვარს სსუიფელს რამე საოჯასო სავანეად ან რამე სსუიფზედ; ერთი სიტყვით, ვაჭრობაში უფილი არა ტრიალობს, მხოლოდ-გაცვლა-გამცვლა აჭეთ სავაჭრო სავანელისა, როცა როცა საღლით დაბინავდა სვანეთში, მხოლოდ მაშინ განდა, მთელს სვანეთის ქვეყანაში, ერთი ვაჭარი, ამ როცის მიკიტანი, და ისიც სვანი კი არა—არამედ ქუთათელი სოქმე, რომელიც ჭვიდის თაჟის სავაჭრო საქონელს; არ-ესა, ჩისი, შაქარს, თუთუნს, შამირაოსს, სხონის და სხვა ამ გვანს სსუიფმდის; სსუიფრად სსვლათებში ჭვიდის და მათ უფროსებში, სვანებს კი, ამ მიკიტანთან დაბე-მიცემა, უფიფილობის გამო, სრულებით არ შეუქლიათ. არც ერთი სვანი ფულზედ არაფერს არ ჭვიფულობს ამ მიკიტანის დუქნებში, სვანმა არ იცის ფული რა არის; იმიტომ რომ ფული სვანეთში ძლიან მცირია. თუ ერთი მუჭა თუთუნის ყადვა უნდა სვანს, რომელიც ღირს, ბუერი-ბუერი, ერთი ახაზი, სვანი მაგიერად მიკიტანს-არაფეს მოუტანს, ან ცნავრს, ან არა და ხბოს, რომელიც ერთი-სხად უფრო მეტით ღირს, ვიდრე ერთი მუჭა თუთუნის. მიკიტანიც თაჟის მტრით—ამხთანა-დაბე-მიცემობას მხოლოდობას ვერ მისცდა კარგათა, და ამ მიზეზით სვანებს და მაცს უფიფილობის დიდი უკმაყოფილება აჭეს; და მაცის ჭიბრ-სხად, სვანები, სხირად ჭმარენ სოფლი დუქნიდან იმ სავაჭროს, რაც სწირდებათ. მითელს სვანეთში, სხადც ორმოცი-ათასმდის ხალხი ითვლება, არც ერთი ვაჭარი არ არის; არც ერთი დუქანი, არც ერთი ახაზარი, სრულებით, ერთი სიტყვით არასეური ვაჭრობა, როგორც რიეთი, და როგორც სხვა კავასიის მარებებს იცანს—არ არის ამ ქვეყანაში.

საკვირველი შენობები აჭეთ სვანებს. „სათავადო“ და „სადღაღანო“ სვანეთის სოფლები, სრულებით „თაჟის-უფიფი“ სვანეთის სოფლებს არა ჭვანს. „სათავადო“ და „სადღაღანო“ სვანეთში, სახლები—ვაჭრობის არიან და ძლიან დაბალი; ძლიან იშვიათად ჭეის სახლები; სულ სისხს. „თაჟის-უფიფილ“ სვანეთში კი—სუფიფილ სახლები და შენობები—ქუთოვისისა; ორი, სამი და ოთხი წყობის, ეტყვიანი, არიან; სულ კირით არიან გარედან გათორებული და ასპიტის ქელი დასურული; შაქარს ფანერები, სათოფეობით აჭეს დატანებული უფიფილ შენობას. ამხთან სახლებთან, გარედამ ხის კაბები აჭეს მდებრული და თუ ვინმე მტერი დატან ამხთან სახლს, ამ კაბებს

განგებულ და ყოველი სახლი მასში გამოკვეთილი
 განივი ხაზით. სახლებში—ოთახები ძალიან და გა-
 ნიერანი, უთავრესად სულ ასპიციის ქვით დაკრული;
 გარემო მთიანი და კედლები ისე გამოკვეთილია წყარ-
 კლასიკის რომ, გოტიკის, სულ ნახშირი უნდა
 იყოს და ისე შევა, რომ ბრწყინავს ოთახი. ცენტრი
 დღე და ღამე უნათია, ზაფხულსაც და ზამთარში ხომ
 მუქადრე და ყოველთვის ოთახის მუკადრე; კომლი-
 სათვის კედლისათვის ღია ჭერი აქვთ. ამ მიხედვით ყო-
 ველი ოთახი წარმოადგენს საშინელს უწმინდურებს; ნ-
 ცარი იმდენი გროვდება ყოველ ოთახში, რომ ბავშვები
 და ბავშვები, სულ მთლიან ტიტული, სიცივისგან
 თბილს ნადრში იფლებიან. აქვე ტანსაცმელს—სახლი-მარ-
 ტონის ოჯახის ბინას; ტანსაცმელს აქვე ცხურება, სხორე-
 ბი და ძაღლებიც; იმავე ოთახში მოხუცებს ბინა აქვს,
 სარესაც; წერა-გრაფიკის მონაწილე მფრინველსაც. ერთი
 სიტყვით, ყოველნაირი ეს ცხოველი, სულ ერთად, წარ-
 მოადგენს ერთს მთელს, გაუყოფელს თითქო, ოჯახს,
 და სუვედა ერთად, ერთს და იმავე ცენტრისთან
 თუბა. ახლს წარმოდგენით, მატრიცული მეთოდით
 სხიერი მერხლი სურს დგება ოთახში—ეს უწმინდუ-
 რება, ნაგავი, ტანსაცმელი, სიმურთლე—და ამით სურთ-
 ჰმის სენი თავის ცოლ-შვილით, და ეს უწმინდურება
 ძალიან იმეათათ იქმინდება. ამავე ოთახში, რომელიმე
 კუთხეში ამოთხრილია ორმო, სადაც ყოველნაირს ნაგავს
 აგროვებენ, ნიჟის და განავალს და ეს გოგავი ყარს,
 ახდის საშინელი მწარე სურს; მხოლოდ ზაფხულის თვე-
 გებში გაქვით გაჭრით და მიხდურებში სტოკებენ—მატი-
 კით. ყოველს ოჯახში და ყოველს სენურს ოთახში—
 ამისთანა უწმინდურება; მკრამ—სახლი გი ძალიან ჯან-
 მრთელი ყოფილა.—ყოველს სახლს აქვს რვა ან ოცნს
 საყურის სამადლის გამოკვეთი; მათი კედლები გოდის ნად-
 მის ქვისანს ადრან; ხშირად მშობელი შენობას, ეს იგი
 კარის ან ტალახის არ ურევენ, ასე რომ კარ-ქვეყნად ზღვრს
 და თურქე; სენებში ამათგან, რომ ამ გვარში მშობელი შე-
 ნობა კართი არეულს ქვით-კარსან სკობობანი თავის
 სიმკვრივესაში, რთავსაც ამისთანა შენობა ადარს სჭირ-
 დებით, სენებში ადრელით და მტკნურს ხომღე და ამ ქვეს
 სხვა რამე შენობას ახმარენ. რადგანც უთავრესი ნაწი-
 ლი ამ გვარს შენობების სულ კართი არის გათორე-
 ული—ძალიან ღამაზი და სასიამოვნო შესრულებას
 აქვით ამწვანებულს ბუნებაში. მხოლოდ მოსორებულს
 ჯგავსან და უწმინდესს—საზოგადოებაში შენობები მკვი-
 ასპიციის ჭრის აქვით და მათი შესრულებას გაცნის გულს
 აწუხებს, თითქო სულ ჭარბული არის გამოკვეთილი.
 სენებში ძალიან ბევრი საყდრება; არს თუ დიდს
 სოფლებში, არამედ ძალიან მატარს დასახლებულს ად-

განგებულ და ყოველი სახლი მასში გამოკვეთილი
 სურთ-სურთი, ექვს-ექვსი საყდრის; მუქადრე უთავრესად
 სენებში—ძალიან ბევრია. ამ სახლებში, უთავრესი
 კედლისა—ყოფრ დღი შენობას და სენანირი ნაშენი-
 ბისა; გუმბათები ეკვლევიც და საყდრებს; საშინელი
 განყოფილება აქვს ეკვლევიც და საყდრებს, რომელშიც
 მუკადრე განყოფილება, სხვაზე უფრო ძალიან და განი-
 რი. ხშირად, გარეთი კედლები სხვა და სხვა ფრთხილ შე-
 დებია; სენ გამოსატყობია სხვა და სხვა წმინდისი,
 ასე ვინმე სენი—გობირი და სხვა ამ გვარს სურთობა
 დასატყობი. ყოველს საყდრს და ეკვლევისა და მონას-
 ტრისაც გარშემო ძალიან ქვით-კარის კედელი ანტრეა.
 საყდრით ყოველი საყდარი და ეკვლევისა—საყდ-
 რის უწმინდურობით! ძველს ამგვარ შენობებში, საყდრით
 ეკვლევი სხისა, რომ უწინ აქ ცენტრული ქვით-ღია გან-
 დებულ და მის ნაცვში და სასწრაფო მძვავი—მღვ-
 ბი და ყოველნაირი ნაგავი ყრის; საყდრის ჭერზე,
 გრძელ ლატინაზე და ჭვილი მძვავი ძვლები და ყოველი
 რაღაც პირუტყვისა. თურქე ეკვლევისაში ღოცვის და
 წირვის შემდეგ, ცენტრულს ანთებდნენ და აქვე საქონელ-
 სასატყობი, მძვავი და ხალხსატყობი ოცნებად სორ-
 ცისა,—და ძვლებს და ყოველსატყობი გადასატყობს—აქვე
 სტოკებს. სასარელი შეხედულება აქვს ყოველს საყდარს
 ამ უწმინდურობის გამო. ეკვლევისაში კუთხეებში გდია
 სხვა და სხვა-ნაირი დამატრული იარაღი; კუტები, შვი-
 დისებში შუბი და სხვა ამ გვარის ხმამაღის იარაღ-
 ნადირობაში და მხუბში.

უწინდელს მღვდლების ჩამომავლობის წარმოდ-
 გენული, რომელთაც ესხანს ეკვლევისა, ბევრი არის
 სენებში და თავის ტანსაცმით და ყოფა-ქცევით და
 ცხოვრებით არ განიხივებს თავის მკვლელებში. ეს დე-
 კანობები, საყდრებში სან-და-სან სწორენ და ღოცვლ-
 ბენ ხომღე, და ღოცვებს ისე ურევენ რაღაც ღოცვებში
 და სიტყვებში, რომ მათი განმარტობა და შინაარს ღოც-
 ვისა არა თუ ხალხს, თვითან დეკანობებსაც არ ესმით.
 მათ სრულებით არც წერს იცანს და არც კითხვას; არა-
 უის სმა საშინლათ უყვართ და ისე ექცევიან ხალხს,
 რომ სრულებით ყოველი მატრიცის-გემს დაჭკვრავთ
 ხალხში. სენებში მიხდურენ, რომ ეს დეკანობები, თავის
 წოდებულ დინსების სრულებით დინსნი ან არის, და
 ამიტომ, დინსით, ესხანს მკვართ—ამაში,“ ესე იგი
 —მღვდელი. თვითან ეს ამაში“ კონსობენ, რომ მ-
 თი საშუ არ ყოფილა, ჩამომავლობითის მოკვლეობის
 აღსრულება. კლას, სენებში არის ნამდვილი მართლ-
 მადიდებელი მღვდლები, ჩართვლები და იმერლები, რომ-
 მელიც მთავრობისაგან, ჯამბორს, არის გამოკვეთილი,

და რომელნიც წესიერად სწირვეს და ჭლოტულობენ ეგე-
 დღესებში, თაჲ-თავის მიგვედნი, ახუ შტროის ეგვე-
 სიდა. მკანის, ძველი პანაჲს, მანერ თავისს ან იმ-
 ლანს, და ხნ-დასან ჩვენი მღვდლების მკვირდად ასრუ-
 ლურენ თანხმობას; თუქც ვი შტევენი და სსტკოთი
 სკრისლული ჯეტი ამ ვაგრო მოქმედება. ხალის ძველბურ-
 რი. მას პანის ჩვეულებიან გავლგობს არნ ჳნდაზის და
 ამისთვის აძლევს ხალის, უპანსუტ ნებს, რომ ასრუ-
 ლონ სოდე ძველბურთა დაძველი წესი და ჩვეულება.
 ერთი სიტყვი სჯახუბი პანსკეს, შტევენი და მათ მო-
 შორებას ვერ ჳბუდევი თავის გაშეკეულად ცრუ მორწ-
 მუნეობით. პანსკი, უშტესად, რივს მიაწვევი, შუ-
 დანს საყვარელს და სოჯერათის ღლვანა იტყვიან ხოდე
 და ამისათვის მომწვევიდას პანსას ან ცხერათ უნდა და-
 უკუდას ან სნო, და სდედლიც მოაბრვას, სორავი პა-
 ნას იხელეთიანდა მათ შატს თავის სსხდაში, და იმ-
 ითინეს თავს; ხალობას, ვუკრის-წარს, დამსხვის და
 წირება-სულ ამ გვარით ჩაიღლის სოდე სჯახინათის,
 რივც პანას სხეში ჩავადრება ეს სქემი.
 მე ბეგურულ მაკათიანში სჯახინათისთვის, რომ რს
 მიხეხათ ეველსახეს და საყდრებს არნ სქემინდნ სოდე-
 მი, და წმინდით და სუეთით არ იხსჯენ; მე მაშახსეს
 რომ ჩვენ ისე ცოჯახინა ვართოთ, რომ ცოჯახლის სუ-
 ლით წმინდს სჯახის ჩვენ ან უნდა მივეკრთოთ, თუ
 მართლა ამისთან რწმის ჳწინათი, აველით ღეთობათ
 და ეპტეობით უწმინდურება ძველს სსტრებში.
 სჯახინის სოდელები უთავტრულ მთის გუგულბურედ
 ძვლებერს, სოდეობი და სნამობიან ვეჯურ-გუგულები
 არანს ამჩნებელი; სოდეელს და სოდეელს შუა სოჯერც
 სქეობით ესთვიო, ბუხნობით სპეოდრება. სოდეელი შუ-
 იცეს სუთი მისახელე ოჯახიანი-იც-და-სადმის; სსხ-
 და-სან-შეტესც; ათი ამ თნუთიკტი სოდეელი, წარმო-
 ადგენს ერთს სსსოჯახლებას, ერთს სსამასსხლისოს,
 რომელიცე დადი სოდეელს სსხელ-ეველგ მრთელს სს-
 მამასსხლისოს; ასე მკვალითად; უშტულის სსსოჯახლე-
 პი დადრტქეს სოდეელ უშტეოდის სსხელი; უქოსს სს-
 სოჯახლებს, უქსელს, უქეტანს, უქელახისა, უქეობი-
 შისა, უქიანისა, უქსადისა და სსხა სსოჯახლებას-
 სულ ამ სოდელებს სსხელით იხსენებან. სესეთში
 შის ცნარებტი სსსოჯახლები და თ.თ. სსსოჯახლებია-
 ში მთავრობადე არის დაუყრბუთი მამასსხლისი, რომ-
 ელცხელ უოდეელს სოდეელში თითო თანამშრომელი, სო-
 დომშახვი ჳტუთ. აი მკვალითად ამ სსსოჯახლების ან
 სსამასსხლისობიანი სსხელიება: უშტეული, უქელა, უქლი-
 შია, უქეველი, უქიანი, უქრობი, უქეხლი, უქეს-
 ტია, უქეხური, უქტელი, უქელო, ეს თერთმეტი
 სსსოჯახლებია თავის-უოდელ სჯახინობას; დანარჩენი სსხა
 ოცს სსხეთია: უქარი, უქეპი, უქეპი, უქეპი, უქე-
 რი, უქელი, უქესი, უქსადე, უქლდური, ეს ევე-
 დასე დდი სოდეელია, სსადე ორმოც-რთმედი და ას-
 ესე კომლი გვეც ცხებრება და თითო კომლი და სს-
 და ოც-და-ათი სუელი, თითო ამ სსამასსხლისობის მზა-

ცალი პატრ-პატრას, ასე ოცი და ორმოცი კომლიანი
 სოდელები ეუთვანს; სოჯახ ორნი-და სანი კომლიანიც,
 გულის თუ არ გვაწვირებლეთ, პატეველმეო მკათისველი,
 აქ დავცახსელეთ უთავტრეს სჯახინის სოდელებს, ამის
 გარდა რაც ესდა, სქეობით მოკახსესქ; უკითხის; უქ-
 ბიანი; უქმარი; მურქერი; ვიხსანი; ღახინი; დღეობი;
 აქ მიანსტურთც არის მძველ სსხელსა; ოსერანი; დივე-
 რი; ადმი; სჯახინი; ბოდრეში, სუბი; სჯახარი; ტვიბ-
 რი; ჳახანი; სოდეუანი; ღაქური; ჳახანი; წაღმაძი;
 უპანსი; უპანსი; ხილა; ღახინი; არცხელი; მუშქერი;
 დვები; წარდღმაძი; ღაქმი; ღახსჯახინი; სქტი; ღახსანი;
 სუდეული; ღქი; ჳქუთი; ჳსჯტი; სქესი; აქ; სოდე;
 ღახსქტი; ადმი; ჳხანი; დიბანი; ღახსული; იფსანი; ღაქ-
 მანი; მცხებერი; უქელი; უქახანი; ღახილი; ბაშ-
 დილი; დღეო; უქესინი; თუბი; თეთსანი; მსქერი;
 ნსქული; ბოდეადღი; უბათ; ნამსორი; ჳარბიანი; სქ-
 ნი; ტვიბერი; მკვადღი; ღახსინი; ღაქნარე; ღაქ-
 სრელი; ღახსტელი; უოდელი; ოქერი; ბარსი; უქესი;
 უქერი; ᳚ქესი; სქემოდა; უაქედმქული; დგური; თო-
 დითური; სორბერი; ოფული; ოდემარი; სუბანი; კახი-
 და; უქერიანი; ღახინანი; წაღერი; უქესანი; უქესანი;
 მკვალი კიდე სსხა პატრ-პატრას სოდელები; იმით სს-
 ხელიას არნ უქერი, იმითამ რომ ბუქს ადგილს და-
 ჳესს ჩვენს სსტკეობი; და ამ ოთხიც-და-თითმტრ
 სოდელებს მანერ შტეწესთი შტანს.
 სჯახინს აქსთ უოდელისეური, რაც რომ სქინდუ-
 მით ცნებრებაში; ტანსამდელ სსქსეებს-თითოთას შო-
 გი; იარღს-თითოთხუ აქეთინ; ოთფის-წამაღს; ო-
 გერცხლულები-სარ, სსხ-და-სან ოქროთ შიქელდსც
 თითოთხუ სსტეც, ერთი სიტყვი სჯახინს სუველდყო-
 რი სსუთარი აქუთ ასე რომ სსხა მასწახილემ ოქ ანა-
 იფერი არ მიაღს.

სჯახინი, სსხელმწიფო გარდასსხდს, იფოტის
 ფუღს, უქლღმაძი ოთხ-ოთს მანათს ისღის უოდელ
 სჯახინ; და ამ ფუღს ვერს უბათ გურ სსოდელას თა-
 ვისან შოშით; ასე რომ ფუღის სსმოქრეთ ან პოლი-
 ციას ჩინოზურებს უნდა მამართან, ას უფრო სსინარ-
 ძეღველის; და ფუღნი ძველც ცნებრას, სსხს, ოთხისა
 რსძე ჳინსახსელს, არასა ორღის რსძე ან რანიე სსწ-
 სოდეებს. ეს ჩინოზურება და მკვდელოთ თავის ვამე-
 რიდამ სჯახინის იფოტის ფუღს ასტეოდრეთ და ც-
 მორთმუღ სსქსელს ჳქსახინან სსმწახილემ მსწრ-
 ში-გახსიღელი, ასე რომ თან-ფუღსე მათა, თითქმის
 სუთის სარგებლო (მორცხტი) მოხელის; ამ რცხით,
 სჯახინურდ არსადრის მითვრობის ველი არნ რივსა, თუ-
 რც ვი ხალის ძღვანის ძვირათ უქდელს ეს გარდასსხდი.

(უქელი ოქესა)

კოტე სანრელი.